

ВІДГУК

офіційного опонента Кайдалової Лідії Григорівни
на дисертацію Ісаєвої Оксани Степанівни «**Теоретичні та медичні
засади формування особистісно-професійної культури майбутніх
лікарів у процесі гуманітарної підготовки**», представлену на здобуття
наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю
13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Реформування системи охорони здоров'я в Україні, інтеграція в Європейський науковий та освітній простір, підвищення суспільних вимог, зумовлюють пошук та впровадження сучасних педагогічних інновацій у підготовку майбутніх лікарів у вітчизняних вищих медичних закладах.

Актуальність проблеми, обраної О. С. Ісаєвою для докторської дисертації, не викликає сумнівів умовах, оскільки вона безпосередньо пов'язана з підготовкою сучасного компетентного лікаря, здатного до вирішення професійних та соціальних завдань, міжкультурної комунікації та постійного самовдосконалення.

Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми в наукових джерелах дозволив здобувачці чітко визначити категоріальний апарат дослідження, коректно сформулювати мету та завдання, предмет та об'єкт дослідження.

Авторка дослідження переконливо доводить, що система медичної освіти та професійна підготовка майбутніх фахівців у медичних навчальних закладах має сприяти утвердженню людини як найвищої соціальної цінності, розкривати її здібності, бажання одержувати нові знання, уміння та навички формувати професійні компетентності, розвивати професійно важливі та особистісні якості лікарів.

До незаперечливих здобутків дисертантки слід віднести виділені недостатньо вивчені проблеми, з-поміж яких досить своєчасним і нагальним є дослідження, присвячене теоретичним та методичним засадам формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів у процесі гуманітарної підготовки.

Крім того, доказовими і досить аргументованими є виявлені тенденції і закономірності формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів у процесі гуманітарної підготовки. Всі ці завдання в повній мірі вирішуються в дисертаційній праці Оксани Степанівни Ісаєвої, що робить її досить актуальною, вагомою в теоретичному та прикладному аспектах, значущою для підготовки лікаря-професіонала.

Логіка побудови дисертації, використання комплексу теоретичних, емпіричних методів та методів математичної статистики, що адекватні

об'єкту, предмету і меті, дозволили сформуванню концепцію і гіпотезу дослідження та довести її вірогідність.

Досить вдалим, на наш погляд, є поняттєвий апарат дослідження, який висвітлює стан підготовки майбутніх лікарів у вітчизняних та зарубіжних медичних навчальних закладах, визначає сутність особистісно-професійної культури, а також виокремлення таких категорій як «професійна культура», «особистісно-професійна культура», «гуманітарна підготовка майбутніх лікарів», «професійна підготовка», «науково-методична система».

Заслуговує на схвалення розроблена дослідницею концепція формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів у процесі гуманітарної підготовки, що охоплює методологічний, теоретичний і технологічний концепти, а також модель формування особистісно-професійної культури на основі реалізації наукових підходів, що має концептуально-цільову, структурно-змістову, функціонально-технологічну, результативно-аналітичну підсистему.

За структурою дисертаційна робота є послідовною, чіткою, логічною і виваженою; містить вступ, 4 розділи, висновки до кожного, загальні висновки, список використаних джерел та додатки.

У розділі 1 *«Теоретичне обґрунтування змісту особистісно-професійної культури майбутнього лікаря»* розглянуто сутність гуманітарної підготовки майбутніх лікарів, визначено особливості мовної підготовки як складової гуманітарної підготовки студентів-медиків.

Суттєвою відмінністю представленого дослідження від інших у теоретичному плані є твердження, що особистісно-професійна культура майбутнього лікаря є бінарним інтегрованим динамічним утворенням, яке містить систему професійно-особистісних цінностей на засадах гуманістичних і культурологічних принципів, медичної етики та деонтології, що визначають його діяльність і поведінку у різноманітних професійних ситуаціях, як складна соціальна характеристика лікаря, що відображає його професійну позицію, як показник рівня його духовно-морального й інтелектуального розвитку, високого професіоналізму, розвиненості професійно значущих і морально-деонтологічних якостей, необхідних для успішної професійної діяльності.

Дослідженню культури, професійної культури фахівця та її особливостям присвячено розділ 2 *«Теоретичне обґрунтування змісту особистісно-професійної культури майбутнього лікаря»*, у якому дисертантка на підґрунті теоретичного дослідження вдало виявила специфічні особливості лікарської діяльності та систему професійно-обумовлених особистісних якостей лікаря.

Нам імпонує підхід здобувачки до визначення особистісно-професійної культури майбутнього лікаря, яке визначене як бінарне інтегроване динамічне утворення, що являє систему професійно-особистісних цінностей на засадах гуманістичних і культурологічних принципів, медичної етики та деонтології, що визначають його діяльність і поведінку у різноманітних професійних ситуаціях.

На підставі аналізу досліджень авторкою встановлено, що потужна значущість емоційної складової професійного спілкування лікаря висуває особливі вимоги щодо афективної сфери особистості та вимагає суттєво розвинених умінь і навичок саморегуляції й самоконтролю.

Видається переконливим авторське твердження щодо системотворчого елементу, що поєднує професійну діяльність, професійне спілкування й особистість професіонала в єдине функціональне ціле, виступає система професійної моралі й моральності лікаря, що відповідає гуманістичній суті професії.

Виваженість, ретельність та творчий підхід здобувачки виявився при виокремленні компонентів у структурі особистісно-професійної культури майбутнього лікаря, визначенні професійного та особистісного блоків та компонентів.

Особливого схвалення заслуговує розуміння О.С. Ісаєвою формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря, що ґрунтується на наукових підходах, реалізація яких забезпечується виділенням і вивченням освітніх умов і провідних тенденцій виникнення й розвитку професійно-значущих особистісних новоутворень майбутнього фахівця-медика, а саме: упровадження культурологічного підходу в систему гуманітарної підготовки майбутнього лікаря; системний підхід дозволяє розкривати закономірності і зв'язки між окремими компонентами системи, цілісність і системність особистісно-професійної культури як професійного феномена забезпечують структурні та функціональні її компоненти; компетентнісний підхід, що спрямовує майбутніх лікарів на засвоєння системи знань і умінь, які слугують підґрунтям особистісно-професійної культури; акмеологічний підхід дозволяє визначити інтеграцію природних і соціокультурних чинників на перехід від зовнішнього управління до внутрішнього самоврядування у процесі розвитку інноваційних основ культуротворчого аспекту; особистісний підхід, що відображає ставлення до майбутнього лікаря як до самосвідомого суб'єкта оволодіння професією у культурно-професійному аспекті; діяльнісний, що визначає необхідність залучення студентів вищих медичних навчальних закладів до процесу професійної діяльності на основі набутих знань, умінь і якостей; деонтологічний передбачає оцінку поведінки,

вчинків і дій майбутнього лікаря стосовно моральних норм і правил на основі усвідомлення моральних обов'язків.

У розділі 3. *«Теоретичне обґрунтування моделі науково-методичної системи формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря у процесі гуманітарної підготовки»* авторкою здійснено обґрунтування моделі науково-методичної системи формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря та схарактеризовано її підсистеми (концептуально-цільова, структурно-змістова, функціонально-технологічна та результативно-анлітична).

Привертає увагу у запропонованій моделі концептуально-цільова підсистема, що має мету, завдання, методологічні підходи (культурологічний, аксіологічний, системний, компетентнісний, акмеологічний, особистісний, діяльнісний, деонтологічний), принципи (гуманізації та демократизації; цілісності; культурологізації змісту навчання; культуровідповідності та природовідповідності; індивідуалізації; наступності; інтеграції на культурологічній основі; діалогічного спілкування; науковості; систематичності й послідовності; зв'язку навчання з практичною діяльністю).

У структурі моделі авторкою запропоновано структурно-змістову підсистему, що містить професійний і особистісний блоки (професійний блок, що у якості цінностей уключає професійні цілі, професійні мотиви, професійну спрямованість, професійні знання та вміння, котрі сприяють формуванню професійної компетентності майбутнього лікаря, забезпечують його професійне зростання; особистісний блок, що у якості цінностей є здібності, якості та властивості майбутнього лікаря, котрі сприяють формуванню спрямованості на професію лікаря, забезпечують сформованість особистісної позиції, заснованої на принципах загальнолюдської моралі та загальної культури, лікар «підкорює» свої думки, почуття та емоції, дії та вчинки, манеру поведінки у різноманітних ситуаціях як особистого, так і професійного життя й діяльності, а також забезпечує розвиток особистісної культури та подальше самовдосконалення).

Розроблена модель має функціонально-технологічну підсистему (мотиваційно-орієнтаційний, когнітивно-процесуальний, рефлексивно-оцінний) та педагогічний інструментарій, яким представлено форми, методи, прийоми та засоби формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря.

Дослідницею визначено педагогічні умови, серед яких: формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів у процесі гуманітарної підготовки, а саме: створення культурологічного освітнього середовища;

активізація творчого потенціалу студента; реалізація суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками освітнього процесу з наданням міжособистісним відносинам статусу культури; насичення змісту навчання гуманітарних дисциплін культурологічною інформацією, текстами, що відображають етико-деонтологічний характер майбутньої професійної діяльності.

З метою формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів у процесі гуманітарної підготовки передбачено такі завдання: наповнити зміст навчання культурологічною інформацією (відомостями про факти та явища культури, окремих осіб, які вплинули на розвиток суспільства, видатних лікарів тощо); скеровувати студентів на оволодіння знаннями про культуру, представлену в змісті освіти; формувати гуманістичні погляди на світ, соціум, ціннісне ставлення до культурного досвіду людей і явищ дійсності, до людини як цінності; уключати студентів у культуротворчу діяльність (засновану на творчості і діалогічних взаєминах у процесі пізнання соціокультурного досвіду); сприяти розвитку діалогічних і співробітницьких відносин між викладачами і студентами, між студентами на основі медичної етики та деонтології.

Дисертантка розділ 4 *«Експериментальна перевірка моделі науково-методичної системи формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря у процесі гуманітарної підготовки»* присвятила експериментальній реалізації та перевірці моделі науково-методичної системи формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря у процесі гуманітарної підготовки. При цьому слід наголосити, що даній моделі авторка приділяє значну увагу, і це є цілком виправданим, оскільки вона є, безумовно, новою для сучасної педагогічної науки і практики.

У дослідженні авторкою визначено та перевірено рівні сформованості особистісно-професійної культури майбутнього лікаря у процесі гуманітарної підготовки відповідно до критеріїв та рівнів (високий, середній та низький).

Достовірність результатів експериментального дослідження підтверджується показниками, перевіреними за допомогою методів математичної статистики.

Дисертаційна робота оформлена згідно з вимогами ДАК України.

Додатки, таблиці, рисунки увиразнюють уявлення про цілісне дослідження.

Висновки і результати дослідження, викладені в роботі, впроваджено в освітній процес вищих навчальних закладів: ДВНЗ «Івано-Франківський національний медичний університет, Державного закладу «Дніпропетровська медична академія Міністерства охорони здоров'я України, ДВНЗ

«Тернопільський державний медичний університет ім. І. Я. Горбачевського», Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, Запорізькоо державного медичного університету, Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького.

Не викликає заперечень наукова новизна дослідження, яка полягає: в обґрунтуванні та перевірці науково-теоретичних засад формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря у процесі гуманітарної підготовки на основі комплексного підходу щодо методологічних ідей і положень культурологічного, аксіологічного, системного, компетентнісного, акмеологічного, особистісного, діяльнісного, деонтологічного підходів у дослідженні й вирішенні означеної проблеми; в розробці та реалізації моделі формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря у процесі гуманітарної підготовки.

Практичну значущість мають розроблені автором матеріали, які викладено і систематизовано в монографії, фахових виданнях України та інших держав, методичних рекомендаціях, навчальних посібниках, що використовуються викладачами медичних навчальних закладів. Матеріали дослідження можуть бути використані викладачами для удосконалення процесу гуманітарної та професійної підготовки майбутніх лікарів у медичних ВНЗ, розробки спецкурсів, спецсемінарів, методичних посібників, застосовуватися на курсах підвищення кваліфікації викладачів медичних ВНЗ.

Заслуговеє на схвалення апробація результатів дисертації, що ґрунтовно висвітлені в змістовних конкретних висновках (с. 406-410), котрі можна розглядати як науково-методичне забезпечення гуманітарної підготовки майбутніх лікарів.

На позитивну оцінку заслуговеє й те, що свої наукові знахідки Ісаєва О. С. будує на ґрунтовному аналізі наукової літератури: філософської, методичної, психологічної та педагогічної (всього автором проаналізовано 775 джерел, з них 50 – іноземні), що цілком виправдано.

Основні положення висвітлено у 61 друкованій праці, із них 1 монографія (одноосібна), 19 статей у провідних наукових фахових виданнях України, 6 – у міжнародних періодичних виданнях, 7 – у інших виданнях, 20 – у науково-практичних конференціях, 7 – навчально-методичних матеріалів (у співавторстві), 1 – науково-методичне видання.

Аналіз змісту автореферату та дисертації доводить ідентичність їх структури, логіки викладання матеріалу, відповідність основних положень та висновків за розділами та підсумковим висновкам

Разом з тим, відзначаючи високий кваліфікаційний рівень виконаного

дослідження, відзначимо низку питань, які потребують пояснень і уточнень, зокрема:

1. Нам видається, що здійснюючи аналіз гуманітарної підготовки майбутніх лікарів (розділ 1) доцільно було не обмежуватись мовною підготовкою, а й проаналізувати інші дисципліни гуманітарної та соціально-економічної підготовки, що передбачені освітньо-професійними програмами та навчальними планами підготовки лікарів з різних медичних спеціальностей.

2. Дискусійним, на наш погляд, є віднесення до структури особистісно-професійної культури професійного блоку та когнітивно-діяльнісного компонента, представленого професійними знаннями, уміннями та навичками (с. 147).

3. Для більш наочного представлення авторці варто було б на графічному зображенні моделі науково-методичної системи формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів (рис. 3.1, с. 233), демонструючи педагогічний інструментарій, нарівні з методами конкретизувати форми, прийоми та засоби, які було реалізовано в експерименті. Варто було б впровадити й сучасні освітні технології, серед яких: особистісно орієнтована, інформаційно-комунікативна, тренінгова та ін.

4. На жаль, у дисертації недостатня увага приділяється обґрунтуванню педагогічних умов, що забезпечують формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря у процесі гуманітарної підготовки (п. 3.5).

5. На наш погляд, слід було б більш детально схарактеризувати структурно-змістову підсистему (п. 3.2., с. 242-247) та конкретизувати з яких тем та з яких дисциплін було оновлено чи збагачено зміст гуманітарної підготовки з метою формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів у вищих медичних навчальних закладах.

6. На нашу думку, запропонований у дослідженні когнітивно-діяльнісний критерій (с. 291, 293), що являє собою сформованість професійних і культурологічних знань; сформованість професійних умінь і навичок, що забезпечують професійну діяльність лікаря, за винятком культурологічних знань, не є компетентністю викладачів гуманітарних дисциплін. Їх повинні оцінювати викладачі професійно орієнтованих дисциплін, що мають фахову освіту.

7. Доречно було б у дисертаційній роботі при проведенні анкетувань та опитувань (с. 29, 88, 196, 242, 377, 390), вказати не тільки отримані результати у відсотках, а й загальну кількість респондентів. Також уточнити студенти яких спеціальностей були задіяні на кожному з етапів педагогічного

експерименту, оскільки, на наш погляд, недоцільно було залучати до формувального та контрольного етапів педагогічного експерименту студентів фармацевтичного факультету, які не є лікарями (с. 325).

Слід звернути також увагу на дотримання мовно-стилістичної культури дослідження й технічне оформлення дисертації.

Висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, не знижують її наукової й практичної цінності. Відзначені недоліки тільки підкреслюють можливості її подальшого вдосконалення і розвитку в майбутніх наукових пошуках дисертанта.

Підсумовуючи вище зазначене, констатуємо: дисертація Ісаєвої Оксани Степанівни *«Теоретичні та медичні засади формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів у процесі гуманітарної підготовки»* є актуальною, інноваційною, самостійною науковою працею, яка за своїм змістом, рівнем новизни й практичним значенням одержаних результатів відповідає пп. 9, 11-13 Постанови Кабінету Міністрів України «Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» від 24.07.2013 р. за № 567 (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійного навчання.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри
педагогіки і психології
Національного фармацевтичного
університету

Л. Г. Кайдалова

Підпис Л. Г. Кайдалової засвідчує
заступник ректора з питань кадрової роботи
Національного фармацевтичного університету

З. Ф. Подстрелова